ויגש ג

א. בהפטרת פרשתנו[1]: „ועבדי דוד מלך עליהם ורועה אחד יהי' לכולם . . וישבו על הארץ גו' עד עולם ודוד עבדי נשיא להם לעולם".

ויש לעיין בטעם השינויים בין שני הכתובים: (א) „מלך" או „נשיא", (ב) „עליהם" או „להם", (ג) „ועבדי דוד" או „ודוד עבדי". (ד) בכתוב השני מוסיף „לעולם" [ואף שבפשטות הטעם כי בא בהמשך לתחילת הכתוב „וישבו גו' עד עולם", מ"מ מובן, שחידוש זה (שיהי' נשיא לעולם) שייך להתואר „נשיא" דוקא, שלכן לא נקט כאן תואר „מלך" (ככתוב הקודם) אלא „נשיא"].

ב. ויובן זה בהקדים ביאור דברי הגמ'[2]: „אמר רב יהודה אמר רב עתיד הקב"ה להעמיד להם דוד אחר [שעתיד למלוך עליהם. רש"י] שנאמר[3] ועבדו את ה' אלקיהם ואת דוד מלכם אשר אקים להם, הקים[4] לא נאמר אלא אקים[5]. א"ל רב פפא לאביי והכתיב ודוד עבדי נשיא להם לעולם, (ומשני) כגון קיסר ופלגי קיסר". ובפרש"י: „כגון קיסר ופלגי קיסר — מלך ושני לו, כן דוד החדש מלך כדכתיב ודוד מלכם אשר אקים, ודוד המלך שני לו כדכתיב נשיא להם ולא כתוב מלך".

וצ"ע: א) מהי כוונת רב ש„עתיד הקב"ה להעמיד להם דוד אחר" — שמלך המשיח נקרא „דוד" (ואינו דוד המלך) או שמלך המשיח נק' „דוד" (דוד מלכא משיחא) רק להיותו מזרע דוד?

ב) מהי קושיית ר"פ „והכתיב ודוד עבדי נשיא להם לעולם", הרי בפשטות „דוד" כאן לא קאי על דוד המלך[6] כ"א על מלך המשיח (כפי שפירשו במפרשים עה"פ[7]), שנקרא ג"כ „דוד" (להיותו מזרע דוד), והוא „דוד אחר" שעתיד הקב"ה להמליך על ישראל[8]?

---

1) יחזקאל לז, כד-כה.

2) סנהדרין צח, ס"ב. — וראה אוה"ת פרשתנו (כרך ה) תתקפו, ב (וכן לנ"ך עה"פ יחזקאל שם) ביאור ענין „קיסר ופלגי קיסר" ע"ד החסידות.

3) ירמי' ל, ט.

4) ראה חדא"ג מהרש"א שם.

5) וכבר הקשה בבאר שבע לסנהדרין שם, מהי הרי' מלשון „אקים" שהוא „דוד אחר". ואכ"מ.

6) ולכאורה עכצ"ל שאין דוד המלך בעצמו מלך המשיח שיהי' „נשיא להם לעולם", שהרי תחילת פעולת מלך המשיח תהי' קודם הגאולה, כמבואר ברמב"ם (הל' מלכים פי"א ה"ד), ובודאי קודם תחיית המתים (גם דצדיקים הקמים מיד, כמ"ש חז"ל (יומא ה, ב) משה ואהרן עמנו).

אבל ראה ירושלמי ברכות (פ"ב ה"ד) ואיכ"ר (פ"א, נא) דמלכא משיחא „אין מי חייא הוא דוד שמי', אין מי דמכייא הוא דוד שמי'" (אם מן החיים הוא יהי' שמו דוד, ואם מן המתים הוא יהי' דוד בעצמו. פני משה). ובפיוט אומץ ישעך (דהושענא רבא) „קול צמח כי' הוא דוד בעצמו". — וביפה ענף לאיכ"ר שם פי' דקאי להדיעה שביאת המשיח אחרי תחה"מ. ע"ש. וראה רד"ק יחזקאל (ועד"ז בירמי') שם „או רמז לתחיית המתים".

ויש לומר הכוונה בזה שנשמת דוד המלך תתלבש במלך המשיח, ע"ד הענין ד„משה הוא גואל ראשון הוא גואל אחרון" (ראה שמו"ר פ"ב, ו. זח"א רנג, א. ש' הפסוקים פ' ויחי) — אף דמשה לוי ומשיח משבט יהודה — שהכוונה בזה שנשמת משה תתלבש בגואל אחרון (אוה"ח ויחי מט, יא). — וראה לקמן ס"ג והערה 19*.

7) ראה אברבנאל, רד"ק (בפי' הא') ומצו"ד יחזקאל שם. רד"ק ירמי' שם (בפי' הב').

8) ובנצח ישראל להמהר"ל (ספ"מ) פי' קושיית ר"פ, דממ"ש „ודוד עבדי נשיא" משמע ש„לא יהי'

ג) בדברי רש"י „ודוד המלך שני לו כדכתיב נשיא להם ולא כתוב מלך", והרי מפורש בכתוב שלפנ"ז (כנ"ל) „ועבדי דוד מלך עליהם", הרי שגם דוד נקרא „מלך" (גם) לעתיד לבוא[8] [ובפשטות, בשני הכתובים מדובר אודות אדם („דוד") אחד[9]].

ד) למה יצטרך מלך המשיח ל„שני לו", משנה למלך (פלגא קיסר), שלא מצינו כן (כתוב) אצל מלכי בית דוד[10]?

[ולכאורה לא מצינו בהלכה ענין של „משנה למלך". ולהעיר שבכהן גדול ישנו סגן כהן גדול[11], אבל לא מצינו כזאת במלך[12]. מובן שיתכן שהמלך ימנה „שני לו", אבל לא מצינו בהלכה שיהי' תוקף מיוחד למשנה למלך יתר על שאר שרי המלך[13]].

המשיח מלך רק נשיא בלבד, וכיון דיליף מן ואת דוד מלכם א"כ יהי' מלך". אבל להעיר, שסתירה זו (אם יהי' נשיא או מלך) אפשר להקשות, לכאורה, בכתובים דיחזקאל עצמם.

9) כן הקשה בהגהות הרש"ש לסנהדרין שם.

[אבל מה שהקשה למה לא הקשה ר"פ מהכתוב „ועבדי דוד מלך עליהם", י"ל, כי בל' הכתוב „ודוד עבדי נשיא להם לעולם" מודגש וברור יותר דקאי במלך המשיח (משא"כ הלשון „עבדי דוד מלך עליהם", שענין זה הי' גם בעבר)].

10) וראה באר שבע לסנהדרין שם.

11) מלבד אחז (דהי"ב כח, ז) — ש„לא עשה הישר בעיני ה' כדויד אביו" (שם, א).

אבל להעיר מבקשת יהונתן מדוד (ש"א כג, יז) „ואנכי אהי' לך למשנה" (ובאברבנאל שם, „כמו שהי' בימי שאול אביו"). ואכ"מ.

12) רמב"ם הל' כלי המקדש פ"ד הט"ז.

13) ברמב"ם שם שסגן כה"ג הוא „כמו המשנה למלך". אבל לכאורה כוונתו רק ע"ד הענין דמשנה למלך שמצינו בכלל [ע"ד יוסף שהי' משנה למלך (ראה מקץ מא, מג), וכן מרדכי (מג"א בסופה)], ולא מפני שע"פ הלכה צ"ל משנה למלך.

14) בראב"ד הל' מלכים ספ"א, דאפ"ל ע"פ תורה מלך מבית דוד ביחד עם מלך כשר ממלכי ישראל באופן ד„קיסר ופלגי קיסר", אבל לא פי' מהו גדרו של „פלגי קיסר" בהלכה.

גם יש לדייק בלשון הש"ס „כגון קיסר ופלגי קיסר": אמאי נקט ל' „קיסר" שהוא שם מלכי רומי[15] — ולא אמר (בלשון הקודש, וכלישנא דקרא[16]) „מלך[17] ומשנה למלך"?

ג. ואולי י"ל שאין כוונת חז"ל כפשוטו, שיהיו אז שני אנשים נפרדים שינהיגו את ישראל, דגם לפי דברי הגמרא מ"ש „ודוד עבדי נשיא להם" קאי על מלך המשיח (ולא דוד המלך), כי גם משיח נקרא בשם „דוד" (כנ"ל), אלא שבמלך המשיח עצמו יהיו שני גדרים, „קיסר ופלגי קיסר" (כדלקמן בארוכה).

ופירוש דברי הגמ' „עתיד הקב"ה להעמיד להם דוד אחר כו' והכתיב ודוד עבדי נשיא להם" הוא: במלך המשיח יהי' חידוש עיקרי לגבי מלכי בית דוד (ואפילו לגבי דוד המלך עצמו), ולכן נקרא „דוד אחר", כי בענין זה אינו דומה לדוד הראשון[18].

וע"ז מקשה הגמ' „והכתיב ודוד עבדי נשיא להם", הרי שגם לעת"ל דומה מלך המשיח לדוד הראשון (ולכן נקרא ע"ש דוד המלך)? וע"ז מתרץ „כגון קיסר ופלגי קיסר", דבמלך המשיח תהיינה שתי המעלות, ד„קיסר ופלגי קיסר": מצד החידוש שבמלכות דמלך המשיח לגבי דוד נקרא „קיסר" (והוא „דוד אחר"), ומצד מעלתו בתור „מלך מבית דוד" נקרא „פלגי קיסר".

ויש לומר, שזהו החילוק בין שני ה־

---

15) תוס' ע"ז י, ב (נעתק לקמן בפנים ס"ה). רש"י ברכות נו, ע"א. — וראה (ע"ד הקבלה) תורת לוי יצחק ע' רטו.

16) גם לשון „משנה למלך" (ראה הנסמן לעיל הערה 11, 13).

17) ל' הערוך (ערך קסר) בפי' גמ' זו.

18) ראה עד"ז חידושי אגדות מהר"ל סנהדרין שם.

כתובים „ועבדי דוד מלך עליהם . . ודוד עבדי נשיא להם", דשני התוארים „מלך" ו„נשיא", הם שני הענינים ד„קיסר ופלגי קיסר"[19] שיהיו במלך המשיח. וזהו שנאמר „ודוד עבדי נשיא להם לעולם", דאע"פ שגדלה מעלת המלך על מעלת הנשיא (כהחילוק בין קיסר ופלגי קיסר), מ"מ אין הנשיאות בטלה לגבי מעלת המלכות, ואדרבה, דוקא גבי „נשיא" נאמר „ודוד עבדי נשיא להם לעולם" (כדלקמן סעיף ה).

ובזה יש לבאר השינוי בין שני הכתובים — „ועבדי דוד" או „ודוד עבדי": בפסוק הא' המדבר במעלת המלך המשיח ב־תור „קיסר" (מלך), שבזה אינו מתייחס ל־דוד הראשון [ורק שנקרא בשמו „דוד", „דוד אחר"], אומר הכתוב „ועבדי דוד", שבלשון זו ההדגשה הרי היא על „עבדי" (אלא שה„עבד" נקרא בשם „דוד"), והיינו לפי שמעלה זו באה בו (לא מפני שהוא „דוד", אלא) להיותו „עבדי": משא"כ מעלת מלך המשיח בתור „נשיא" מתייחסת לדוד המלך*[19], ולכן נאמר „ודוד עבדי נשיא להם".

ועפ"ז יש ליישב מ"ש רש"י „ודוד המלך שני לו כדכתיב נשיא להם ולא כתוב מלך", אע"פ שמפורש „ועבדי דוד מלך עליהם" — שהרי שני הענינים ד„קיסר ופלגי קיסר" (מלך ונשיא) יהיו באותו אדם, מלך המשיח: אלא שהפסוק הא' קאי במעלת המשיח בתור „קיסר", „מלך" (ובזה אינו מתייחס לדוד המלך כנ"ל), והכתוב „ודוד עבדי נשיא להם" קאי במעלתו בתור „פלגי קיסר", „כדכתיב נשיא להם ולא כתוב מלך".

19) וכ"כ בפי' מהרז"ו לאיכ"ר שם. צפע"נ עה"ת ויחי מט, ט.

*19) ובפרט ע"פ הנ"ל (הערה 6) שנשמת דוד המלך תתלבש במלך המשיח.

ד. הסברת הענין:

בהגדרת תפקידו ופעולתו של מלך המשיח מבאר הרמב"ם שני ענינים:

א) „יכוף כל ישראל" לילך בדרך ה־תורה והמצוה, „ילחם מלחמות ה'", יבנה בית המקדש ויקבץ נדחי ישראל ויתקן את העולם כולו לעבוד את ה'[20] [וכן אחר „שתתיישב ממלכתו ויתקבצו אליו כל ישראל יתייחסו כולם על פיו ברוח הקודש שתנוח עליו"[21] — וזהו ענינו של מלך ישראל בכלל, וכמ"ש הרמב"ם[22] שכל מלך „תהי' מגמתו ומחשבתו להרים דת האמת ולמלאות העולם צדק ולשבור זרוע הרשעים ולהלחם מלחמות ה' שאין ממליכין מלך תחלה אלא לעשות משפט ומלחמות".

ב) „אותו המלך שיעמוד מזרע דוד בעל חכמה יהי' יתר משלמה ונביא גדול כו' ולפיכך ילמד כל העם ויורה אותם דרך ה' ויבואו כל הגוים לשומעו כו'"[23], ועל ידו „תרבה הדעה והחכמה והאמת שנאמר[24] כי מלאה הארץ דעה את ה'"[23], שמדבריו אלה מובן, דזה ש„באותו הזמן כו' יהי' עסק כל העולם . . לדעת את ה' בלבד . . יהיו ישראל חכמים גדולים ויודעים דברים הסתומים וישיגו דעת בוראם כו' מלאה[24] הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים"[25], כל זה יהי' על ידי מלך המשיח, שהוא „ילמד כל העם"[26].

ויש לומר, שעל שם ענין זה ייקרא

20) הל' מלכים ספי"א.

21) שם פי"ב ה"ג.

22) שם ספ"ד.

23) הל' תשובה פ"ט ה"ב.

24) ישעי' יא, ט.

25) ל' הרמב"ם הל' מלכים ספי"ב.

26) ראה גם לקו"ת צו יז, א־ב. שער האמונה פנ"ו ואילך. סהמ"צ להצ"צ מצות מינוי מלך פ"ג (מאמרי אדה"ז — נביאים ע' ד). ועוד.

משיח בשם „נשיא", ע"ד שמצינו בלשון חכמים, שראש הסנהדרין „הוא שקורין אותו החכמים נשיא בכל מקום והוא העומד תחת משה רבינו"[27], ועד"ז יש לומר, שזה שמשיח נקרא „נשיא" הוא לפי שהוא „ילמד כל העם ויורה אותם דרך ה'"[28].

ועפ"ז יש לבאר השינוי בלשון הכתוב, „מלך עליהם" ו„נשיא להם": הנהגת המלוכה היא בדרך רוממות מהעם, שהמלך צ"ל מרומם ונבדל מן העם, וזהו „מלך עליהם", שהוא ממעל להם; משא"כ השפעת הנשיא, ללמד את העם ולהורות להם דרך ה', היא בדרך קירוב אליהם, שמשתדל שהעם יבין ויקלוט את דבריו, ולכן עם היות שמצד גדלותו נקרא „נשיא" (מלשון התנשאות), הרי תיאור יחסו אל העם הוא „(נשיא) להם", כי השפעתו בתור נשיא היא באופן של קירוב.

[ולכן מעלת הנשיא נק' (בגמ') „פלגי קיסר", כיון שאין השפעת הנשיא באופן של רוממות כמלך (קיסר)].

ה. והנה יש חילוק עיקרי בין שני ענינים הנ"ל:

פעולתו של מלך המשיח בענין הא', הנהגת המלכות שלו, היא בדרך חידוש, שלא ע"פ טבע. כי על ידו יהי' חידוש עיקרי בכל העולם כולו, וכמבואר בארוכה ברמב"ם שם[29] ש„יתקן את העולם כולו לעבוד את ה' ביחד", ש„יחזרו כולם לדת האמת ולא יגזלו ולא ישחיתו"[29], עד ש„באותו הזמן לא יהי' שם לא רעב ולא מלחמה ולא קנאה ותחרות כו' ולא יהי' עסק כל העולם אלא לדעת את ה'"[25]. כלומר, אע"פ שפסק הרמב"ם[29] שלא „יבטל דבר ממנהגו של עולם" ולא „יהי' שם חידוש במעשה בראשית אלא עולם כמנהגו נוהג", מ"מ, זהו שלא יתבטלו חוקי טבע הבריאה, אבל מובן שזה שכל העולם כולו יעבוד את ה' ביחד ולא תהיינה מלחמות כו' ועסקם יהי' לדעת את ה' בלבד, ה"ז חידוש בהנהגת העולם, שלא מצינו כזאת מעולם[30].

משא"כ השפעתו בתור נשיא, זה שמשיח „ילמד כל העם ויורה אותם דרך ה'", אף שנכלל בזה גם „דברים הסתומים כו'"*[30] (כנ"ל), מ"מ אין זה חידוש ממש, כי

27) ל' הרמב"ם הל' סנהדרין פ"א ה"ג. — וראה בארוכה בכ"ז לקו"ש חי"ט ע' 166 ואילך. וראה גם לקו"ש חכ"ג ע' 192 ואילך (והערה 55 שם).

28) ויש לומר, שזהו גם כפל הלשון „ועבדי דוד מלך עליהם ורועה אחד יהי' לכולם" — ראה תו"א מקץ (לג, ד) בהפרש בין ז' רועים וח' נסיכי אדם (סוכה נב, ב), דרועים „היא המשכה בבחי' פנימית .. ראשי אלפי ישראל המלמדים אותם תורה" (משא"כ נסיכי אדם היא המשכה בבחי' מקיף, ע"ש).

ועפ"ז מובן מה שנשיאות מלך המשיח מתייחסת לדוד המלך (כנ"ל ס"ג), כי דוד נמנה (סוכה שם) בין הרועים*, וזהו ע"ד ענין ה„נשיא"**. וראה הקדמת הרמב"ם לס' היד (ובכס"מ שם). פיה"מ אבות פ"ד מ"ג.

*) וצ"ע, שהרי לכאורה עיקר ענינו של דוד הוא המלכות. ואולי י"ל ע"פ המבואר בסהמ"צ להצ"צ שם פ"ב, דבדוד האירה גם „**החכמה** שבמדת המלכות" (משא"כ „בכל המלכים שאחריו"), „כמו **הרועה** מנהל עדרו כו'". ע"ש באורך.

**) ואף שמשיח לא נמנה בסוכה שם בין הרועים (אלא בין הנסיכים) — ראה תו"א שם (לד, ריש ע"ב) ד„במשיח יש ב' הבחי'" (וראה סהמ"צ להצ"צ שם פ"ג (וכן מאמרי אדה"ז שם) שמשיח יהי' רב ומלך). ומה שנימנה בגמ' שם רק בין הנסיכים, י"ל לפי שזהו העיקר בו. ודוחק.

29) הל' מלכים רפי"ב.

30) ובפרט ע"פ משנ"ת במ"א (לקו"ש חכ"ז ע' 198 ואילך) שגם להרמב"ם תהיינה ב' תקופות בימוה"מ, ומ"ש עולם כמנהגו נוהג הוא רק בנוגע לתקופה הא'. וראה סה"ש תנש"א ח"א („הדרן על הרמב"ם", ע' 107 ואילך), דמ"ש הרמב"ם בסוף הל' מלכים „ובאותו הזמן כו'" קאי בתקופה זו כשיהי' שינוי במנהגו של עולם. ע"ש.

*30) וראה קה"ר (פי"א, ח) „תורה . . בעוה"ז הבל היא לפני תורתו של משיח". — וראה הערה 32.

בתורה אי אפשר להיות חידוש (אמיתי), כפסק הרמב"ם[31] שתורה הזאת „אין לה לא שינוי ולא גרעון ולא תוספת"[32].

ויש לומר, שדבר זה נרמז בלשון ה־גמרא „קיסר ופלגי קיסר":

מבואר בתוס'[33] בשורש שם „קיסר" שהוא על שם מלך רומי אחד „שמתה אמו בלדתה ונבקעת בטנה ומצאוהו חי . . ו־נקרא קיסר בלשון רומי והוא לשון כרות בעברי [היינו לידה באופן ד„יוצא דופן"] ועל שמו נקראו כל המלכים שלאחריו קיסר".

וזהו הרמז בכך שמשיח נקרא בשם „קיסר" — מלך שנולד באופן של „יוצא דופן", שלא כפי הטבע שהטביע הקב"ה סדר של לידה (דרך הרחם)[34] — להורות, שמלכותו של מלך המשיח (פעולתו בעו־לם[35]) תהי' באופן של חידוש, שלא כפי טבע העולם, „יוצא דופן" למעליותא (מש־א"כ זה שמשיח הוא „נשיא", אין בו חידוש (כ"כ), ומצד זה הוא רק בגדר „פלגי קיסר"*[35]).

אבל, אע"פ שעיקר החידוש של מלך המשיח הוא בענין המלכות, מ"מ, יש עילוי בענין הנשיאות על ענין המלכות.

ובפשטות: הצורך בענין המלוכה הוא (כנ"ל מרמב"ם) כדי „להרים דת האמת ולמלאות העולם צדק ולשבור זרוע ה־רשעים ולהלחם מלחמות ה'", ומזה מובן, דלאחרי שמשיח „יתקן את העולם כולו לעבוד את ה' ביחד", „ולא יהי' עסק כל העולם אלא לדעת את ה' בלבד", הרי אין צורך (כ"כ) בפעולת משיח בתור מלך[36], ועיקר תפקידו של מלך המשיח יהי' ללמד את העם ולהורותם דרך ה'.

וזהו גם הטעם שדוקא אצל ענין ה־נשיאות נאמר „ודוד עבדי נשיא להם לעו־לם", כי עיקר ענין הנצחיות של מלכות משיח אינו בפעולת הנהגת המלכות שלו, אלא בהשפעתו בתור נשיא*[36], שהוא „ילמד כל העם ויורה אותם דרך ה'"[37].

(משיחת אחש"פ, תשמ"ח;
ד"ה ועבדי דוד (הב') תשמ"ב)

---

31) הל' יסודי התורה רפ"ט. וכ"ה גם בהל' מלכים ספי"א (בהלכות משיח) בדפוסים שלא שלטה בהן בקורת.

32) ואף ש„תורה חדשה מאתי תצא, חידוש תורה כו'" (ויק"ר פי"ג, ג), הרי ידוע שכ"ז נכלל בתורה כשניתנה בפעם הראשונה, כי מ"ת לא יהי' עוד פעם (המשך תרס"ו ריש ע' כג. ועוד), והוא רק גילוי ההעלם. ולהעיר, שגם בזה מדייק „מאתי תצא", ואינה פעולתו של מלך המשיח (אף שיהי' על ידו — ראה יל"ש ישעי' רמז תכט). ואכ"מ.

33) ע"ז י', ב.

34) גם ע"פ תורה, שלכן יוצא דופן אינו בכור (בכורות מז, ב), ועוד.

35) וי"ל שזהו הטעם שנקט ל' רומי דוקא, כי עיקר הפעולה באופן של חידוש („יוצא דופן" ל־מעליותא), הוא בנוגע לאוה"ע.

*35) נוסף על פשטות הענין, שדרגת הרוממות דנשיא אינה כרוממות המלך (כנ"ל סוס"ד).

36) וכהשאלה בסהמ"צ להצ"צ שם פ"ג (מאמרי אדה"ז שם ע' ב). וע"ש ע"ד החסידות שענין המלו־כה של משיח אז אינה הנהגת המלכות כפשוטה, אלא המשכה בבחי' מקיף. ע"ש.

*36) ראה גם צפע"נ הנ"ל הערה 19.

37) ולהעיר מפי' הערוך (ערך קסר), דדוד בן ישי הוא המלך (קיסר), ו„דוד אחר שני לו" (וראה באר שבע לסנהדרין שם). ועפ"ז, מ"ש „ודוד עבדי נשיא גו'" היינו ענין ד„קיסר". וכן פי' בחדא"ג מהר"ל סנהדרין שם (משא"כ בנצח ישראל ספ"מ כ' כפרש"י).

ומובן ע"פ המבואר בפנים המעלה שב„נשיא להם לעולם" על „מלך עליהם" — ד„נשיא" היא השפעת התורה, היינו בענינים הפנימיים [וראה נצח ישראל שם, דמשיח (קיסר) „יהי' מנהיג בדברים האלקיים לגמרי"], ו„מלך" — הפעולה בעולם, בעני־נים חיצוניים. ואכ"מ.